

Літэратура

1. Nancy, J.-L. Interview avec Veronique Fabbri / J.-L. Nancy // Rue Descartes, 2004. – Vol. 44. – № 2. – P. 69–79.
2. Nancy, J.-L. Corpus [trans. by Richard Rand] / J.-L. Nancy / Corpus. – New York : Fordham University Press, 2008. – P. 2–122.
3. Nancy, J.-L. The Birth to Presence [trans. by Brian Holmes] / J.-L. Nancy. – Stanford : Stanford University Press, 1994. – 440 p.
4. Nancy, J.-L. To Exist Is To Exit The Point [trans. by Richard Rand] / Nancy J.-L. // Corpus. – New York : Fordham University Press, 2008. – P. 145–149.
5. Nancy, J.-L. The Extension of the Soul [trans. by Richard Rand] / Nancy J.-L. // Corpus. – New York : Fordham University Press, 2008. – P. 136–144.
6. Nancy, J.-L. The Gravity of Thought [trans. by Francoise Raffoul & Gregory Rocco] / J.-L. Nancy. – New York : Humanity Press, 1998. – 92 p.
7. Nancy, J.-L. The Image: Mimesis and Methexis [trans. by Ron Estes & Jean-Christophe Cloutier] / J.-L. Nancy // Theory@Buffalo, 2007. – Vol. 11. – P. 9–26.
8. Nancy, J.-L. The Muses [trans. by Peggy Kamuf] / J.-L. Nancy. – Stanford : Stanford University Press, 1996. – 136 p.
9. Monnier, M. Allitirations: Conversations sur la danse / M. Monnier, J.-L. Nancy. – Paris : Galilée, 2005. – 149 p.
10. Monnier, M. Dehors la Danse / M. Monnier, J.-L. Nancy. – Lyon : Proz, 2001. – 94 p.

Багарадава Т.Р.

(Рэспубліка Беларусь, Полацк)

МЕСЦА ВАЕННАЙ ТЭМЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ XX СТ.

Функцыянаванне тэрміна “ваенная проза” ў савецкім літаратуразнаўстве не сыходзіць з поля зроку сучасных навукоўцаў. Маючы на ўвазе мастацтва XX стагоддзя, яны падкрэсліваюць асабліва цесную знітанасць гэтага тэрміна ў СССР з дзяржаўнай ідэалогіяй: “Што такое “ваенная проза”? Здавалася б, адказ відавочны: раманы, аповесці і апавяданні пра вайну. Аднак да сямідзесятых гадоў XX стагоддзя ў савецкім літаратуразнаўстве тэрмін “ваенная проза” замацаваўся ў якасці сіноніма “ідэалагічна прымальных” літаратурных твораў пра Вялікую Айчынную вайну” [1] [тут і далей пераклад з рускай мовы наш – Т.Б.]. У савецкай літаратуры існаваў шэраг падцэнзурных аспектаў у адлюстраванні вайны. Напрыклад, рэалістычны досвед беларуса-ўдзельніка вайны СССР з Фінляндыяй у 1939–1940 гг. па-мастацку цэласна прадстаўлены толькі ў сучаснай аповесці Уладзіміра Дамашэвіча (1928–2014) “Фінская лазня, або Цяжка ў гэта паверыць” (2006). Недастаткова асветленымі ў айчынной літаратурнай прасторы застаюцца ваенныя дзеянні на тэатры Другой сусветнай, адлюстраваныя беларусамі замежжа, найперш выхадцамі з Беласточчыны і тых рэгіёнаў, якія з 1921 па 1939 гады ўваходзілі ў склад Польшчы:

там вайна пачалася яшчэ ў верасні 1939 года. Беларусы таксама складалі значную частку войска польскага генерала У. Андэрс, і ў яго аддзелах яны ваявалі на шырокім фронце Другой сусветнай супраць фашызму. Мінімальна асветлены і ўдзел беларусаў у войнах лакальнага маштабу ў XX стагоддзі: у Карэі, В’етнаме, Анголе, Іране і Іраку. Выключэннем з’явілася адлюстраванне беларускага погляду на трагедыю вайны ў Афганістане: такі погляд прадстаўлены рэалістычнымі творамі, напісанымі на сыходзе 80-х гадоў мінулага стагоддзя і ў пазнейшыя гады, беларусамі розных генерацый: Віктарам Карамазавым (нар. у 1934 г.), Святланай Алексіевіч (нар. у 1948 г.), Іванам Сяргейчыкам (1949–2006 гг.), Сяргеем Дубовікам (нар. у 1952 г.), Андрэем Федарэнкам (нар. у 1964 г.) і іншымі.

Для беларускай літаратуры XX стагоддзя жанр аповесці пра вайну, у тым ліку Вялікую Айчынную, – адзін з самых традыцыйных. Сапраўды значныя і рэзанансныя творы з паказам ваеннай рэчаіснасці, услед за рэалістычнай аповесцю М. Гарэцкага “На імперыялістычнай вайне” (1914–1915, 1919, 1925, 1926), у 1920–1930-я гады стварылі Я. Колас, З. Бядуля, К. Чорны, М. Зарэцкі і іншыя; з’явілася і проза, напісаная пра ўзброеныя канфлікты ў рэчышчы белетрыстыкі, якая ўтрымлівала элементы прыгодніцтва і рамантычнай умоўнасці (асабліва блізкай пакаленню беларускіх маладнякоўцаў). На якасць мастацкіх тэкстаў з ваеннай праблематыкай у 1930-я гады вельмі моцна паўплывала татальная ідэалагізацыя. Яе выявамі былі спрошчанае адлюстраванне ворага і распаўсюджванне міфаў пра непераможнасць савецкага войска. У 40-я гады XX стагоддзя, з развіццём ва Ўсходняй Еўропе падзей Другой сусветнай, гэтая вайна пачала адлюстроўвацца ў літаратурах народаў СССР больш адэкватна, але найперш, як менавіта Вялікая Айчынная, як вайна савецкага народа супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. З таго ж часу ў беларускай літаратуры прасочваецца дзве сталыя тэндэнцыі ў адлюстраванні ваенных падзей: героіка-рамантызаванага і рэалістычнага раскрыцця тэмы. Першая звязана з акцэнтамі на ідэалізацыі і рамантызацыі вобраза савецкага байца, вядучай ролі ідэйна-партыйнага кіраўніцтва ў вайсковых аперацыях, ва ўсёй вайне – з перамогай над бязлітасным ворагам, паказам найперш героікі і яскравых подзвігаў народа, раскрыццём яго высокіх маральных ідэалаў. Другая – з абмалёўкай падзей ва ўсім іх драматызме, у розных ракурсах, але пераважна з пункту гледжання ўдзельніка вайны, з так званай «акопнай праўдай», вядомай найперш відавочцу. Гэтая проза таксама характарызуецца ўсведамленнем велічы народнага подзвігу, але на першы план вылучае той гераізм, што ўраджае абсалютнай ахвярнасцю і самаахвярнасцю людзей, у тым ліку тых, якія ў даваенным жыцці маглі нічым не вылучацца з агульнай масы.

Той гуманістычны напрамак, які ўзыходзіў да традыцыі Л. Талстога з яго ўвагай не толькі да агульных праблем грамадства і свету, але, разам з тым, і да асобнага чалавечага лёсу, псіхалогіі шараговага ўдзельніка гістарычных падзей, выразна склаўся ў савецкай прозе ў 1960-я гады. Талстоўская традыцыя пачыналася яшчэ ў творчасці беларусаў М. Гарэцкага, К. Чорнага, відавочна вылучылася ў прозе

І. Мележа, І. Шамякіна і іншых. З цягам часу развіваўся найперш гэты напрамак. Ён набыў пераважна рэалістычнае па стылю і філасофскае (экзістэнцыйнае) па думцы выяўленне, што адлюстравалася ў творах прадстаўнікоў савецкай “лейтэнанцкай прозы”, маладых ветэранаў Вялікай Айчыннай: В. Астаф’ева, Р. Бакланава, Ю. Бондарова, В. Быкава, К. Вараб’ёва, А. Ганчара, А. Кандрацьева, І. Навуменкі, І. Нікалаева і некаторых іншых. З’яўленне “лейтэнанцкіх” апавесцей азначала эвалюцыю жанру і адначасова злучала яго з класічнымі традыцыямі: псіхалагізму, фактаграфізму, напружанасці сюжэту, канцэптуальнай яснасці выкладання падзей. Гуманістычную пазіцыю франтавікоў падтрымалі тыя маладзейшыя беларускія пісьменнікі, якія падлеткамі або дзецьмі заставаліся на акупаваных фашыстамі тэрыторыях, былі партызанамі, падпольшчыкамі, або малалетнімі ахвярамі вайны: А. Адамовіч, І. Пташнікаў, І. Чыгрынаў, Б. Сачанка, В. Казько і іншыя. Іх творы зрабіліся працягам своеасаблівай маральнай апазіцыі догмам, што панавалі ў артадаксальнай ідэалогіі першага пасляваеннага дзесяцігоддзя і савецкай літаратуры пісьменнікаў-эпігонаў.

Беларуская проза пра Вялікую Айчынную вайну мае некалькі прынятых варыянтаў сістэматызацыі. Так, напрыклад, сярод кніг 1950–1980-х гадоў традыцыйна вылучаюцца творы з “панарамным” адлюстраваннем падзей (прадстаўлены найперш жанрам рамана з заяўкай на эпопею: М. Лынькова, І. Мележа і іншых) і “лакальным” (“лейтэнанцкая” апавесць, якая канцэнтруецца на праўдзівасці ў асэнсаванні рэальнай вайны – найперш жанр апавесці ў В. Быкава).

У савецкія часы прыярытэтнай была метадалогія тыпалагічнага вывучэння літаратуры. Розныя творы паказваліся як аднатыпныя з таго пункту гледжання, які фіксаваў у кожным з іх адлюстраванне аналагічных наступстваў глабальнай падзеі. У першую чаргу гэта былі падзеі савецкай гісторыі, у тым ліку – перыпетыі Вялікай Айчыннай вайны ва ўспрыняцці савецкіх людзей. Для кожнага чалавека з тых, хто жыў у розных рэспубліках СССР, вайна з фашызмам падавалася і пісьменнікамі, і літаратуразнаўцамі ў аналагічным канцэптуальным асвятленні. Мэтай навукоўца ў тыпалагічным даследаванні было найперш вылучэнне ідэалагічна-аднатыпных, аднаўзроўневых элементаў у творах з розных нацыянальных літаратур. Аднак ужо ў 70-я гады XX стагоддзя тыпалагічны ракурс перастаў быць пануючым як у адлюстраванні ваенных падзей, так і ў літаратуразнаўчых ацэнках твораў пра Вялікую Айчынную вайну. Даследчыкі пачалі звяртаць большую ўвагу на тыя сэнсавыя абсягі ваеннай прозы, што звязаны не проста з нацыянальна-спецыфічным “знешнім выглядам”, але яшчэ і абумоўлены адрозным гісторыка-культурным мінулым кожнай нацыі з тых, якія ў розны час (на працягу 1910–1940-х гадоў) былі злучаны ў адной дзяржаве – СССР. Напрыклад, асабліваю папулярнасць у чытача і крытыкі менавіта ў гэты перыяд набылі творы пра вайну прыбалтыйскіх пісьменнікаў: Й. Авіжуса, М. Слуцкіса, В. Ламса (Эгланса), Э. Вецемаа, П. Куусберга і іншых.

Росквіт жанру беларускай апавесці пра вайну прыпаў на 1960–1970-я

гады. У творах гэтага перыяду заўважаюцца нацыянальныя адметнасці раскрыцця ваеннай тэмы: поруч з адлюстраваннем падзей на франтах, у акопах, выявілася таксама вялікая ўвага да вытокаў і працяглай практыкі партызанскага руху, паўсядзённасці народнага быцця ва ўмовах супраціўлення ворагу (“вайна пад стрэхамі”, паводле А. Адамовіча), паказ героя з народнай масы, бачанне і асэнсаванне ваеннай рэчаіснасці вачыма ўдзельніка падзей.

Пры ўсёй неаднароднасці, унутранай палеміцы пісьменнікаў, якія ў сваім прыватным жыцці сутыкнуліся з рознымі праявамі і даваеннага, і ваеннага часу, мелі розныя лёсы і сацыяльныя статусы ў даваенным грамадстве, а таму і па-рознаму глядзелі на многія рэчы, – пры ўсім гэтым навідавоку было шмат універсальных сітуацый, што павінны былі асэнсоўвацца ўсімі творцамі. Гэта, напрыклад, гвалтоўная смерць чалавека, непазбежнасць маральнага выбару для кожнага, фактычная пярэстасць у чынніках партызанскага руху, што не супадала з адназначнасцю абстрактных уяўленняў пра яго, а таксама жыццё на акупаванай тэрыторыі, дзе па абстрактных інструкцыях першых дзён і месяцаў вайны жыць і працаваць пабудзённаму забаранялася (меркавалася, што вайна скончыцца хутка), праблема калабарацыянізму. Даследчыкі В. Каваленка і М. Тычына падкрэслівалі наяўнасць ярка выражаных нацыянальных рыс беларускай літаратуры, у тым ліку, аповесці пра вайну: яе своеасабліваю “сялянскасць”, “народнасць”. А. Адамовіч аб’ядноўваў беларускую прозу пра вайну ў асобную ваенна-вясковую школу. Л. Сінькова адзначала большую кансерватыўнасць беларускай ваеннай прозы ў захаванні і сцвярджэнні нацыянальнай праяўнай традыцыі, чым яе абнаўленне і рэфармаванне.

Маючы на ўвазе далейшае развіццё беларускай прозы пра вайну ў перыяд 1980–1990-х гадоў, даследчыца А. Данільчык слухна падкрэсліла, што ён “вызначаецца новым падыходам да тэмы вайны і звязаных з ёй агульначалавечых праблем <...>. Галоўная асаблівасць дадзенага перыяду – асэнсаванне (часта перасэнсаванне) ваенных падзей з пункту гледжання сучаснасці” [2, с. 8], бо шляхі новага разумення гісторыі 1940-х гадоў цесна звязаны з авалоданнем новай інфармацыяй пра мінулыя ваенныя падзеі, а таксама кантэкстам глабалізацыі ў сучасным свеце.

У другой палове 1980-х – 2000-я гг. у жанры айчыннай ваеннай аповесці выявіўся ўплыў непазбежных змен таксама і ў поглядах пісьменнікаў-ветэранаў на мінулае: з унутраным прыняццем або непрыняццем познесавецкіх і паслясавецкіх часоў. Разам з тым у гісторыі развіцця беларускай аповесці пра вайну прасочваецца пашырэнне эстэтычных абсягаў у індывідуальнай творчасці. Гэта магчымасць для пісьменніка выкарыстаць новыя крыніцы і сродкі для спасціжэння жыцця, новыя ракурсы для ўсведамлення тых складаных праблем, якія не маюць простых вырашэнняў.

Такім чынам, менавіта ваенная тэматыка з’яўляецца запатрабаванай у абставінах ідэйна-эстэтычных пошукаў той сучаснай літаратуры, што скіраваная на

рэалістычнае спасціжэнне рэчаіснасці – у яе тыповых і сацыяльна дэтэрмінаваных праявах.

Літаратура

1. Горбачёв, А. Ю. Военная тема в прозе 1940–1990-х годов [Электронный ресурс] / А. Ю. Горбачёв // ИнфоПедия. – 2017. – Режим доступа: <https://www.bsu.by/Cache/pdf/219533.pdf>. – Дата доступа: 18.06.2021.
2. Данільчык, А. А. Канцэпцыя чалавека ў беларускай і італьянскай ваеннай прозе : дыс. ... канд. філал. навук : 10.01.01, 10.01.03 / А. А. Данільчык. – Мінск, 2002. – 109 с.

*Безручко А.В., Миславский В.Н.
(Украина, г. Киев, г. Харьков)*

ПРИКЛЮЧЕНЧЕСКИЙ ЖАНР КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЙ В УКРАИНСКОМ КИНЕМАТОГРАФЕ 1920-Х ГОДОВ

Фильмы о гражданской войне стали предтечей становления приключенческого жанра и занимали одно из ведущих мест в репертуаре украинского кино 1920-х годов. Но в работах историков кино эта тема не нашла должного отражения, и остается малоизученной страницей в истории украинского кинематографа. Поэтому актуальность данного исследования заключается, главным образом, в заполнении существенного пробела в истории отечественного кино.

В работах украинских киноведов об истории кино разнообразие репертуара не анализировалось с точки зрения тематики и жанровых конструкций. Таким образом, данная проблематика не стала предметом отдельного исследования, хотя и играла одну из ключевых ролей в процессе развития украинского кинематографа в 1920-е годы.

Фильмы о гражданской войне занимают весомое место в репертуаре Всеукраинского фото-кино управления (ВУФКУ) 20-х годов минувшего столетия. В 1925 году двухсерийная картина «Укразия» о гражданской войне задумывалась как самая масштабная кинопостановка, на которую ВУФКУ затратило колоссальные средства. Сценарий фильма «Украина и Азия» написали прозаик Н. Борисов и сценарист Г. Стабовой. Постановку поручили опытнейшему режиссеру П. Чардынину. Съемки картины продолжались более пяти месяцев в разных городах Украины, с привлечением статистов в количестве более трех тысяч человек. Премьера фильма должна была состояться одновременно в Москве, Ленинграде, Харькове, Киеве и Одессе. Основу сценария составили документы Одесского Испарта и воспоминания ответственных партийных работников- непосредственных участников событий гражданской войны 1918–